

MEDIACIÓ I EDUCACIÓ

2025-26

Revisitar la història: imatges per a un futur

Segona República, Guerra Civil i franquisme

FilmoTeca
de Catalunya



Generalitat
de Catalunya

MEDIACIÓ I EDUCACIÓ

2025-26

FilmoTeca
de Catalunya



Revisitar la història: imatges per a un futur

**Segona República, Guerra Civil i
franquisme**

1. Introducció

2.- Objectius de la sessió i
competències bàsiques

3. La sessió a la Filmoteca

4. Reptes i activitats per fer a
l'aula

5. Glossari

6. Bibliografia

7. Filmografia

8. Altres recursos

Annex 1

Annex 2

Revisitar la història: imatges per a un futur

Segona República, Guerra Civil i franquisme

1. INTRODUCCIÓ

La Filmoteca de Catalunya és un equipament cultural públic i les seves funcions principals són preservar, conservar, restaurar, catalogar i difondre el patrimoni cultural audiovisual i filmic, especialment el català. Per dur a terme aquests propòsits, disposa, actualment, d'un equip de professionals que treballen en dues seus: el Centre de Conservació i Restauració (2CR), situat al Parc Audiovisual de Terrassa, inaugurat l'any 2013, i l'edifici del Raval, inaugurat l'any 2012, on es troben les oficines, els espais d'exposicions, la biblioteca i les dues sales de cinema.

Una filmoteca és un espai idoni per a la reflexió i la generació de pensament al voltant de les imatges. Les filmoteques de tot el món evolucionen constantment i actualitzen els seus discursos i les seves polítiques de classificació, priorització i ús dels materials fílmics i documentals que conserven. A més, l'equip de Mediació i Educació és una pota imprescindible per contribuir a la generació d'aquests nous discursos, per la seva vocació de diàleg amb totes les àrees de la Filmoteca i la seva connexió amb espais i públics diversos. Aquesta feina es concreta en diferents propostes i projectes, entre els quals

hi ha el programa per a centres educatius en què s'emmarca aquesta activitat, anomenada "Revisitar la història. Imatges per a un futur".

Aquest dossier s'ha creat pensant en contextos educatius (en concret, per a professorat de secundària, batxillerat i cicles formatius). Tot i això, es tracta d'una guia prou àmplia i flexible que permet l'ús fora del context de l'educació formal. Encoratgem a tothom que la llegeixi a fer-se-la seva i a adaptar-la a les seves necessitats.

El dossier inclou apunts teòrics, reflexions i activitats que busquen acompanyar el professorat en la preparació de l'activitat "Revisitar la història. Imatges per a un futur", que es duu a terme de manera presencial a la seu de la Filmoteca de Catalunya.



2. OBJECTIUS DE LA SESSIÓ I COMPETÈNCIES BÀSIQUES

- Conèixer la memòria històrica i les polítiques de la memòria.
- Submergir-se en l'arxiu cinematogràfic com a font documental, però també com a font activa de denúncia.
- Relacionar les vulneracions històriques i les vulneracions actuals: autoritarismes, guerres i crisis dels refugiats.
- Promoure la Declaració Universal dels Drets Humans i l'enfortiment dels valors democràtics.
- Reivindicar el fet social del cinema: un grup humà que analitza i conversa sobre les imatges esdevé una comunitat d'aprenentatge.
- Promoure el desenvolupament d'una mirada crítica sobre les representacions del passat i les del present.
- Reconèixer els mecanismes que fan possible el llenguatge cinematogràfic en la seva funció expressiva.
- Estimular la participació activa en el debat conjunt.

Competències que es desenvoluparan

A continuació, es presenten les competències clau comunes que es poden treballar a través de la sessió i les activitats proposades tant abans com després de l'activitat a la Filmoteca.

Les competències específiques i els criteris d'avaluació s'han d'ajustar en funció del nivell

educatiu amb el qual es treballi. Es recomana que cada docent faci aquesta vinculació, tenint en compte el seu context, per optimitzar l'activitat i adaptar-la al màxim a l'alumnat i als seus processos d'aprenentatge.

2.1. Competències de l'àmbit social

- Aplicar els procediments de la recerca històrica a partir de la formulació de preguntes i l'anàlisi de fonts, per interpretar el passat.
- Interpretar que el present és producte del passat, per comprendre que el futur és fruit de les decisions i les accions actuals.
- Analitzar de manera crítica els mecanismes que han regulat la vida de les societats al llarg de la història fins a l'actualitat i la construcció dels sistemes democràtics per participar de manera respectuosa i compromesa en activitats comunitàries que promoguin la convivència, la cohesió social i l'equitat.

2.2. Competències en Educació Plàstica, Visual i Audiovisual (1r-3r). Expressió Artística (4t)

- Analitzar produccions artístiques, pròpies i alienes, argumentant opinions amb respecte i sentit crític, per construir una cultura artística àmplia, gaudir i generar nous coneixements.
- Valorar amb respecte i sentit crític les produccions artístiques en els seus contextos i funcions.



- Relacionar aspectes formals, estètics, simbòlics, constructius, tècnics, expressius i comunicatius de diverses produccions artístiques, amb el seu context, funció i finalitat.

2.3. Competències de l'àmbit de la cultura i els valors

- Realitzar activitats de participació i de col·laboració que promoguin actituds de compromís i democràtiques.

2.4. Filosofia

- Avaluar de manera global, sistèmica i transdisciplinària els problemes ètics i polítics fonamentals i d'actualitat analitzant-los filosòficament per a poder tractar-les de manera creativa i prendre una posició.

2.5. Competència ciutadana

- Analitzar i comprendre problemes ètics fonamentals i d'actualitat, considerant críticament els valors propis i aliens, i desenvolupant els seus propis judicis per afrontar la controvèrsia moral amb actitud dialogant, argumentativa, respectuosa i oposada a qualsevol tipus de discriminació o violència —incloent-hi la violència masclista, LGTBIfòbica, racista o capacitista— o fonamentalisme ideològic.



3. LA SESSIÓ A LA FILMOTECA

3.1. Introducció

Com hem explicat, la Filmoteca és un espai de conservació del patrimoni cinematogràfic. També és un centre d'investigació i de divulgació de la cultura cinematogràfica i un espai d'exhibició. Aquesta darrera és l'atribució que l'alumnat identificarà: pensarà que simplement va al cinema a veure una pel·lícula, fet que té una càrrega semàntica associada a l'entreteniment i a una lògica de consum individual i passiu.

Amb tot, la Filmoteca també promou el fet social d'anar al cinema, com a lloc de trobada i de discussió i com a espai de mediació entre un saber cultural —el cinema— i un públic espectador. L'objectiu és crear un grup humà que analitzi les imatges cinematogràfiques i discuteixi sobre el que ha vist, és a dir, una comunitat d'aprenentatge interpretativa que es reuneixi per veure fragments d'històries del passat que, amb la dinamització del debat a la sala, es vagin entrelaçant per construir col·lectivament un espai crític de memòria de la Guerra Civil Espanyola i la dictadura franquista.

La sessió inclou la projecció de noticiaris i fragments de documentals de l'època, juntament amb ficcions o documentals més lligats a l'actualitat i a l'exercici de la memòria de les persones supervivents i dels seus descendents.

Ens basarem en la microhistòria com a perspectiva metodològica, és a dir, en fets i històries locals i personals que ens ajuden a situar processos històrics complexos. Per tant, establim la cronologia del moment històric i anirem filant una memòria -fragmentària i particular- mentre dialoguem sobre temes tan universals com la guerra, la repressió, la vulneració de drets o el paper dels fonamentalismes, però també sobre la solidaritat, la reparació, la llibertat, la cultura de pau i els drets humans que s'inscriuen en les imatges del passat i del present.

3.2. Sobre la memòria

La memòria històrica és la reconstrucció d'un passat que pertany a l'esfera col·lectiva, d'un record dolorós que ha estat silenciats i del qual encara queden ferides. Aquesta memòria no serà mai objectiva ni neutra, perquè està travessada per la dimensió emocional del testimoni. El fet que hi hagi una mirada subjectiva no exclou que els esdeveniments siguin reals i que aquesta memòria necessiti ser reconeguda.

Fins fa pocs anys, hi havia una memòria viva de la Guerra Civil Espanyola: encara hi havia un parell de generacions que l'havien patit i se'n conservava una transmissió directa. No obstant això, tot i haver-se inclòs en els plans d'estudis de secundària, a escala institucional, i especialment a partir de la Transició, es va optar per "l'oblit mutu". Això va donar lloc a una amnèsia generalitzada i va impedir la possibilitat



"Pico Reja, la verdad que la tierra esconde". 2021

de reclamar processos de justícia i reparació. Es va establir un marc de silenci en què aquesta memòria —fonamental per construir una cultura democràtica— va quedar despolititzada. La memòria històrica va caure en el perill de les formes d'oblit i de la banalització, i també de la manipulació política, en què s'equipara la memòria dels vencedors (que van acaparar el relat durant quaranta anys de dictadura) i dels vençuts (humiliats i silenciats).

A l'Estat espanyol s'entra al segle XXI sense cap enfrontament crític amb el passat més recent i sense aquesta memòria que hauria de prevenir les noves generacions dels patiments i els errors del passat de la guerra i de la dictadura per evitar que es repeteixin. Aquestes generacions no són protagonistes directes d'aquests fets històrics, però tenen el deure d'evitar que caiguin en l'oblit i s'ignori el llegat del franquisme.

Quines accions es poden fer?

- Recuperar les memòries silenciades, perquè hi ha oblits intencionats. Es tracta d'un acte polític i ètic, un deute pendent lligat a pràctiques de justícia i de reparació, perquè les històries que no es narren i no es mostren tampoc no poden ser reparades.
- Estendre espais de memòria —des dels museus, les filmoteques, els centres d'interpretació o els centres educatius— per preservar el passat quan la transmissió directa es va perdent.

3.3. Sobre les imatges

El propòsit d'aquesta sessió és que l'alumnat tingui accés a diferents *dispositius* audiovisuals. En diem dispositius perquè l'objectiu és que les alumnes i els alumnes siguin intèrprets actius d'aquest passat.

No obstant això, i tenint en compte que som a la Filmoteca, també emprarem termes com ara *obres audiovisuals* (més artístic), *formats audiovisuals* (més tècnic), *narratives cinematogràfiques* (més centrat en el relat) o *produccions audiovisuals* (més genèric).

Parlem de les representacions audiovisuals de la guerra i la dictadura. Així doncs, ens hem de preguntar qui les produeix, què s'enregistra i què s'oculta en aquestes representacions. També introduïrem elements d'anàlisi relacionats amb el llenguatge cinematogràfic que ens ajudaran a interpretar-les, siguin del passat o del present: qüestions com el temps del cinema, la diferència entre realitat i ficció, la construcció del punt de vista, el missatge o la intenció, o les correspondències amb imatges de l'actualitat.

3.4. Excavar en la memòria

Per situar aquest concepte complex de memòria històrica a partir de fragments filmics, la sessió a la Filmoteca començarà amb la projecció d'un fragment de *Pico Reja, la verdad que la tierra esconde* (2021).

Aquest documental se centra en la fossa comuna de Pico Reja, al cementiri municipal de Sevilla, on



Rodatge d'"El mestre que va prometre el mar". 2023

s'han recuperat les restes de més de 1.800 víctimes civils executades per les forces colpistes a partir del 1936. El documental recull els testimonis de familiars de les persones represaliades i mostra les tasques d'excavació i exhumació que un equip d'arqueòlegs i antropòlegs de la Societat de Ciències Aranzadi va fer entre els anys 2020 i 2023.

Les fosses comunes representen l'horror d'una guerra i, en aquest cas, el silenci imposat des de fa noranta anys. Obren un debat públic i ens recorden que hi ha milers de víctimes del franquisme que van ser executades i que encara no s'han pogut localitzar. Ens fan reflexionar sobre el dret de les famílies a recuperar els cossos i enterrar-los dignament.

Les exhumacions són també la prova física d'un crim. Gràcies a l'arqueologia i els avenços en genètica forense, es recuperen les identitats de les persones assassinades i es desmenteixen, científicament, molts relats que han volgut ocultar la veritat o que s'han esforçat a negar-la. També es pressiona perquè s'impulsin i es duguin a terme lleis de memòria històrica, malgrat l'oposició d'alguns partits polítics que consideren que "no s'ha de remoure el passat" i que "s'ha de mirar endavant" —o que, directament, neguen la violència franquista.

PROJECCIONS. Què veurem a la Filmoteca?

La Filmoteca és un espai privilegiat per veure pel·lícules en una sala que té les condicions idònies per gaudir del cinema en sentit ampli. Introduir l'alumnat en el que hi trobarà és una gran oportunitat per explicar, també, la importància d'estar en silenci, de no menjar a la sala de cinema, ni mirar dispositius mòbils per poder gaudir de l'experiència i respectar la resta de centres educatius amb qui compartiran l'espai durant les dues hores de la sessió. En aquesta activitat hi haurà una persona dinamitzadora i persones expertes en la matèria que convidaran al diàleg i a la participació activa abans i després de veure els films.

PROJECCIÓ NÚM.1:

Pico Reja, la verdad que la tierra esconde (fragment)

Direcció: Remedios Malvárez, Arturo Andújar.
Espanya, 2021.

El fragment escollit inclou la narració d'un passat traumàtic (diferenciant clarament víctimes de victimaris) en diàleg amb les intervencions del present:

- Una anàlisi del paper de les dones del bàndol republicà a Sevilla —especialment les vídues— després de l'assassinat dels seus

Notes

Gonzalo Queipo de Llano (1875–1951)

Des de Sevilla, Queipo de Llano va ser un dels generals conspiradors i colpistes que va propiciar la Guerra Civil. Segons molts estudiosos, va ser el responsable de la matança de més de 14.000 persones (només a Sevilla), de manera que se'l pot considerar un criminal de guerra. No va ser mai jutjat i encara rep reconeixement públic: hi ha uns quants carrers i confraries que duen el seu nom, i els seus descendents n'han heretat un marquesat. És conegut per l'ús de la ràdio com a mitjà de guerra psicològica, amb discursos de terror en què animava a l'extermini dels enemics i amenaçava les dones. En compliment de la Llei de memòria democràtica de l'any 2022, les seves restes i les de la seva dona van ser retirades de la basílica de la Macarena de Sevilla.

companys i marits. S'explica que a moltes dones se'ls rapava el cap per desposseir-les de la feminitat i la dignitat. Sovint les feien desfilar per humiliar-les públicament.

- Una locució esgarrifosa del general Queipo de Llano.
- El seguiment dels equips arqueològics, amb el testimoni de Juan Manuel Guijo, director de l'excavació, que parla del pla de fosses i ens mostra les restes òssies del cos núm. 158, que va ser executat amb els grillons posats.

Sobre les imatges: documental de creació

Parlem de memòria històrica, d'excavar en el record. Podríem dir que el cinema també es pot entendre com un art contra l'oblit. L'acció d'anar al cinema que hem esmentat a l'inici pot donar lloc a una experiència d'activació de la memòria. Quan els llums de sala s'apaguen i les imatges d'arxiu projectades ens il·luminen, se'ns revela un passat. Ens vindran molts interrogants al cap. Amb tot, si després els comentem a la Filmoteca o a classe, invocarem col·lectivament aquest passat i, en certa manera, l'interpretarem i el reconstruïm.

Crims de guerra

La política de l'oblit ha abocat el país a molts anys de silenci en relació amb els crims del feixisme a Espanya, tant en la Guerra Civil com durant el franquisme. Això ha propiciat una banalització dels crims i de la repressió

d'aquests períodes, i ha impossibilitat que es duguessin a terme actes de reparació i de justícia, necessaris per a una cultura democràtica. És el cas dels protocols d'actuació en la recerca de persones desaparegudes, que s'han activat amb molts anys de retard, malgrat les reclamacions de les famílies i de les associacions memorialistes que lluiten contra l'oblit.

Hi ha algunes dades que ens poden orientar sobre la magnitud d'aquestes "desaparicions". En relació amb el documental *Pico Reja, la verdad que la tierra esconde*, a Andalusia, la repressió franquista va executar més de 45.000 persones i hi ha documentades més de 700 fosses comunes. Només a l'àrea de Sevilla hi havia fins a 10 camps de concentració.

Es calcula que a Catalunya hi ha més de 900 fosses. Així mateix, segons les xifres oficials del Ministeri de Justícia, a Espanya es registren més de 2.500 fosses comunes. Encara hi ha més de 114.000 persones desaparegudes.*

* Trobeu més informació a l'apartat final Altres recursos.



LA SEGONA REPÚBLICA ESPANYOLA (1931-1939)

Cal situar el projecte polític democràtic de la Segona República per comparar-lo amb el règim dictatorial posterior, instaurat el 1939, després que el bàndol franquista guanyés la guerra.

El 14 d'abril del 1931 es va proclamar la Segona República a Espanya, després de la celebració de les eleccions municipals que van provocar la caiguda de la monarquia i van obligar el rei Alfons XIII a exiliar-se.

La Segona República va ser un període d'esperança col·lectiva, un intent de modernitzar el país i de construir una societat més lliure i igualitària. Es van plantejar reformes importants (educativa i cultural, agrària, militar, etc.), es van millorar les condicions laborals dels treballadors i les treballadores, es va reduir la influència de l'Església catòlica sobre els poders de l'Estat, es va reconèixer l'autogovern de Catalunya i el País Basc, i es van promoure drets civils (el dret a vot de les dones i la llei del divorci).

Aquest desig de justícia social i d'igualtat va generar molta oposició per part del poder tradicional de les oligarquies, i va ser un període de forta conflictivitat social.

PROYECCIÓN NÚM.2:

Escola del Mar: banys de mar a la Barceloneta, 1930 (fragment)

L'Escola del Mar va ser un referent de l'educació republicana. Inspirada en la renovació pedagògica de l'Escola Moderna de Francesc Ferrer i Guàrdia i fundada per Pere Vergés, potenciava l'ensenyament a l'aire lliure, fomentava la coeducació i promovia l'autonomia de l'alumnat —que, entre altres tasques, era responsable de l'edició d'una revista, titulada *Garbí*.

Construïda amb fusta en forma de U i situada a la platja de la Barceloneta, va començar l'activitat docent el 1922 i oferia banys de mar i activitats esportives i nàutiques a l'alumnat. Albert Einstein la va visitar el 1923. El 7 de gener del 1938, un bombardeig de l'aviació feixista italiana la va incendiar. Afortunadament, va coincidir amb les vacances de Nadal i no hi va haver víctimes mortals.

Sobre les imatges: més enllà d'un arxiu

Aquest document filmic, històric, es conserva a l'arxiu de la Filmoteca de Catalunya i es pot veure en obert al seu canal de YouTube. Hi veiem un fragment d'un reportatge enregistrat el 1930 sobre les activitats a l'aire lliure i els banys de mar de l'Escola del Mar.



L'Escola del Mar a la Barceloneta.

En diem *reportatge* per les similituds amb aquest format periodístic, encara vigent, que informa sobre una realitat social concreta de manera objectiva. A més, també encaixa amb el concepte més genèric de documental, perquè es fa a partir d'imatges capturades de la realitat i la “documenten”.

Un dels objectius d'incloure aquest enregistrament és que l'alumnat qüestioni el caràcter purament instrumental i unívoc d'una imatge documental: no sempre és indicativa o certifica un fet històric. És llegible i accessible, però també és més complexa i rica del que pensem.

En aquest sentit, es tracta de donar valor a la memòria de la vida quotidiana, que ens fa connectar amb els fets històrics des d'una familiaritat punyent. Si observem aquesta escena domèstica sense quedar-nos amb el que és intel·ligible, si l'analitzem i la comentem, és probable que sorgeixin percepcions compartides i alguns interrogants que, paradoxalment, ens apropin a un aprenentatge significatiu sobre el paper de les imatges.

PROJECCIÓ NÚM.3:

El mestre que va prometre el mar (fragment)
Direcció: Patricia Font. Catalunya, Espanya, 2023.

L'Ariadna sap que el seu avi busca, des de fa temps, les restes del seu pare, desaparegut durant la Guerra Civil. Decidida a ajudar-lo, viatja a Burgos, on s'exhuma una fossa comuna. Durant la seva estada allà, coneixerà la història d'Antoni Benaiges, un jove mestre de Mont-roig del Camp que abans de la guerra va ser professor del seu avi.

El fragment que es projectarà correspon al moment en què el nou mestre de l'escola de Bañuelos de Bureba (Burgos), Antoni Benaiges, mostra als i les alumnes un artefacte que faran servir a classe: la impremta. Quan estan a punt d'arrencar l'activitat, arriba el capellà del poble —l'anterior mestre de l'escola— i posa en dubte els mètodes educatius de Benaiges i, especialment, el fet que hagi despenjat el crucifix de la paret. Benaiges el fa fora de la “seva escola”.

El paper de l'Església catòlica a les escoles

Un factor clau de democratització durant el govern de la Segona República va ser l'escolarització de la ciutadania, especialment en l'educació primària. Es va impulsar un moviment de renovació pedagògica basat en



“El mestre que va prometre el mar”, 2023

les idees de la Institución Libre de Enseñanza (ILE) i en el moviment de l'Escola Nova, que promovien els ideals de llibertat i igualtat de la República en una escola pública, mixta, laica, obligatòria i gratuïta. Es van crear milers d'escoles i es van impulsar la formació i la dignificació de la professió docent.

La supressió de l'obligatorietat de la religió va suposar una forta oposició de sectors de l'Església catòlica, que, des del cop d'estat del 1936 i durant la guerra, va donar suport explícit al bàndol franquista i que posteriorment va ser un pilar ideològic en els anys de la dictadura (nacionalcatolicisme), amb un control quasi absolut de les escoles.

La pedagogia Freinet

A principis del segle xx, Célestin Freinet (1896-1966) va ser el pioner de l'Escola Nova, que introduïa una nova mirada envers l'educació i volia trencar amb la rutina passiva de l'escola tradicional. Una de les tècniques que promovia era una pràctica viva i comunicativa de l'escriptura a través de l'ús de la impremta. Cada classe imprimia llibrets que després enviaven per correu a escoles d'arreu del món. Antoni Benaiges era soci d'una cooperativa de mestres seguidors de Freinet.

Sobre les imatges: història real en cinema de ficció

Som davant d'una pel·lícula de ficció "inspirada en fets reals". Aquest matís sol generar una predisposició en el públic, conscient que el que veu "va succeir" de debò. Fins i tot es conserva la fotografia real d'Antoni Benaiges i el seu alumnat de Bañuelos de Bureba. Aquesta correlació genera una connexió instantània, perquè el cinema també és una font d'experiències emocionals. Les ficcions indaguen en els conflictes, les passions i els patiments de la vida humana, i els reproduïen a través de les imatges.

No obstant això, hem de tenir present que la narrativa cinematogràfica se serveix de llicències dramàtiques, és a dir, de recursos propis de la ficció que permeten modificar els fets i les regles de la realitat, sovint per aportar més dramatisme i emotivitat al film. Aquestes llicències les reconeixem quan veiem una pel·lícula de superherois, però també s'empren en pel·lícules "basades en fets reals", en què hi pot haver personatges inventats, fets que no van succeir, etc.



El mestre Antoni Benaiges amb el seu alumnat. 1936.

La GUERRA CIVIL ESPANYOLA (1936-1939)

La Guerra Civil Espanyola es va iniciar a conseqüència del cop d'estat militar del 18 de juliol del 1936 contra el govern democràtic de la Segona República. Va ser un aixecament armat franquista, dirigit pels generals Franco i Mola, amb el suport de la dreta política, l'Alemanya nazi i la Itàlia feixista, que van contribuir militarment a la causa colpista. Com que el cop d'estat no va aconseguir enderrocar el govern, es va convertir en una guerra oberta, fratricida i sagnant que es va allargar durant tres anys.

En el bàndol republicà, l'aixecament va provocar una revolució social des de diferents forces proletàries i organitzacions antifeixistes: anarquistes, socialistes, comunistes de la Confederació Nacional del Treball (CNT), el Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM) i la Federació Anarquista Ibèrica (FAI). Aquest procés revolucionari va fragmentar el poder polític a la zona republicana. No hi havia un comandament unificat i el sistema inicial de milícies populars de voluntaris va ser qüestionat pel govern de la República i per les forces partidàries d'un exèrcit més tradicional i militaritzat.

Tot i el suport de voluntaris internacionals, la victòria franquista a la batalla de l'Ebre, el novembre del 1938, va ser decisiva. La República resistia a Catalunya i a l'àrea entre Madrid i València. El març del 1939, els colpistes van entrar a Madrid i l'1 d'abril es va declarar la victòria absoluta del general Franco, que va establir des d'aquell moment un règim de

partit únic amb presidència vitalícia i va instaurar el catolicisme com a religió de l'Estat.

En tres anys, es van produir al voltant d'un milió de morts violentes i mig milió de persones van haver d'exiliar-se¹.

PROJECCIÓ NÚM. 4:

Catalunya màrtir (fragment).

Guió i locució: Jaume Miravittles. 1938

Es tracta d'un documental sobre els bombardejos que van patir diverses ciutats catalanes durant la Guerra Civil. Va ser produït per la Generalitat republicana mitjançant la productora Laya Films l'any 1938 amb l'objectiu de conscienciar l'opinió pública i fer una crida de suport internacional a la causa republicana.

Aquestes imatges són patrimoni cultural i testimoni d'uns fets que ens ajuden a comprendre processos històrics de violència. La conservació i la difusió d'aquest material és fonamental, perquè el cinema és un arxiu viu: si les imatges es posen de nou en circulació, activen un passat que els nous públics hauran d'interpretar, rellegir i debatre. S'impulsa, d'aquesta manera, un espai crític de memòria i de denúncia.



"Catalunya màrtir". 1938

¹ Font: Museu d'Història de Catalunya (MHC).

Els bombardejos de Catalunya

Els dies 16, 17 i 18 de març del 1938, es van produir bombardejos aeris sobre Barcelona contra objectius civils. El fragment del documental *Catalunya màrtir* que es projecta a la sessió mostra algunes de les escenes enregistrades pels reporters després de l'atac.

Van ser bombardejos en catifa—és a dir, amb l'objectiu de destruir completament la zona—de l'aviació italiana i alemanya, ordenats per Mussolini. Les xifres van ser esgarrifoses: 875 morts —entre els quals hi havia 118 infants—, més de 1.500 persones ferides i 48 edificis destruïts.

Aquest és un document d'un esdeveniment real, és una font històrica directa i ningú no pot dir que això no va passar, perquè les imatges així ho testimonien.

Malgrat tot, atïats per l'extrema dreta, encara avui apareixen discursos negacionistes respecte al cop d'estat del 1936, com també hi ha discursos negacionistes de l'Holocaust, del canvi climàtic, de la pandèmia de COVID-19, etc.

PROJECCIÓ NÚM. 5:

Josep (fragment)

Direcció: Aurel. França, 2020.

Febrer del 1939. Milers de republicans espanyols fugen de la dictadura de Franco i el Govern francès opta per confinar-los en camps de concentració. En un d'aquests camps, dos homes, separats per un filferro, inicien una amistat. Un és el gendarme del camp i l'altre és Josep Bartolí, un dibuixant sindicalista barceloní que lluita contra el règim franquista.

El dibuixant Aurel va debutar en el cinema amb aquest film d'animació que narra l'exili, arran de la Guerra Civil Espanyola, de Josep Bartolí i el seu pas per diversos camps de concentració francesos, que va testimoniar en una col·lecció extraordinària de dibuixos que Aurel insereix al film.

“La retirada”

El fragment que veurem a la Filmoteca il·lustra el moment en què un noi va a casa de l'avi per fer-li companyia. El retrat a llapis d'un home mort penjat a la paret serà el punt d'arrencada d'una història increïble: l'avi Serge havia estat gendarme dels camps de concentració del sud de França.

Hem vist que l'aprenentatge a través del cinema pot ser emocional: establim una

Notes

Laya Films era la secció de cinema del Comissariat de Propaganda de la Generalitat republicana, creada el novembre del 1936. Entre els anys 1937 i 1938, va fer 137 noticiaris documentals i curtmetratges en català sobre la vida al front i la rereguarda a la Guerra Civil. La Filmoteca de Catalunya en conserva el fons fílmic, fonamental per a la reconstrucció i l'activació de la memòria social. Una de les dues sales de cinema de la Filmoteca duu el nom de Laya Films.

connexió afectiva amb les imatges, sobretot amb les ficcions que cerquen una identificació amb el públic com *El mestre que va prometre el mar* i que volen denunciar una injustícia i despertar la consciència social.

En aquest cas, la seqüència se centra en la representació dels refugiats espanyols supervivents de la Guerra Civil. Més de 450.000 persones que van fer “la retirada”: des de Catalunya van travessar els Pirineus a peu per buscar asil a França. Allà van ser víctimes de la discriminació, la crueltat i la violència policial francesa en camps de concentració com el d’Argelers, Sant Cebrià, Ribesaltes o el Barcarès. Entre els anys 1939 i 1941, Josep Bartolí va passar d’un camp a un altre i va deixar testimoni del que hi succeïa a través dels seus dibuixos.

Sobre les imatges: història real en cinema d’animació

Josep és una pel·lícula magnífica per conèixer la situació de milers d’exiliats espanyols que, tot i fugir d’una guerra, van haver de suportar tota mena d’humiliacions quan van arribar a França. Més enllà del que explica, és important destacar-ne el plantejament formal i narratiu, que és atrevit i demostra que el cinema d’animació també és cinema i un excel·lent vehicle d’expressió artística.

El flashback

Aquest fragment inclou un recurs temporal molt cinematogràfic: el *flashback*, és a dir, el salt temporal cap al passat. L’avi Serge recorda un episodi de la seva joventut i ens transportem cap a aquell moment. Moltes narracions audiovisuals basades en la memòria oral dels seus testimonis i protagonistes poden recórrer al *flashback* per recrear una vivència passada de la infantesa o la joventut.

Com a espectadors i espectadores avesats a la narrativa cinematogràfica, reconeixem els *flashbacks* i sabem si ens trobem en el temps present o en el temps passat de la història. A l’inici del cinema, quan el públic encara no estava entrenat en els relats no lineals, els cineastes incorporaven trucs visuals per assenyalar els *flashbacks* o les el·lipsis temporals: les pàgines del calendari que passen ràpidament, el rètol que indica “Deu anys enrere”, el personatge que recorda la infantesa mentre la imatge es difumina amb un glissando d’arpa, etc. En el cas de *Josep*, integra diferents línies temporals sense sobreexplicar-les.

Notes

Josep Bartolí
(Barcelona, 1910 – Nova York, 1995)

Josep Bartolí va ser il·lustrador i escenògraf. Després d’exiliar-se del franquisme, va viure en camps de concentració francesos fins que el va detenir la Gestapo. Va aconseguir fugir del tren que el duia al camp de Dachau i va refugiar-se a Mèxic, on es va fer amic i col·laborador de Frida Kahlo. Després es va traslladar a Nova York i fins i tot va fer dissenys per al cinema de Hollywood.



“Josep”. 2020.

EL FRANQUISME (1939-1975)

El franquisme és el règim polític dictatorial inspirat en els feixismes, però amb profundes arrels catòliques, implantat a l'Estat espanyol entre els anys 1939 i 1975 com a resultat de la Guerra Civil.

El general Francisco Franco va tenir el poder hegemònic d'un estat totalitari, basat en l'existència d'una ideologia oficial i d'un partit únic. Es tracta d'una dictadura militar que es va consolidar mitjançant la repressió política i socioeconòmica sistemàtica dels opositors (execucions, exili, etc.).

L'economia d'Espanya durant l'era franquista es pot dividir en un primer període d'autarquia i aïllament, des del 1939 fins al 1959, quan s'aprova el Pla nacional d'estabilització, i un segon període, que comença just en aquest moment i que està marcat per una obertura comercial més gran a l'exterior i un enfortiment del desenvolupament econòmic.

El franquisme històric va acabar amb la mort del dictador Francisco Franco, el 20 de novembre del 1975.

PROYECCIÓN NÚM. 6:

Fragment del No-Do. Noticiari núm. 1228C, juliol del 1966

Hem vist que el cinema pot tenir una funció política, com a vehicle de denúncia d'injustícies i desigualtats socials, i també com a mitjà per

promoure accions revolucionàries, per despertar la consciència social i per qüestionar l'*statu quo*. A l'altre extrem, el cinema i l'audiovisual esdevenen una eina poderosa per a la manipulació i l'adoctrinament, quan s'utilitzen com a mitjà de transmissió d'un pensament (propaganda) i fins i tot de justificació i legitimació d'una imatge de poder.

Els noticiaris del *No-Do* (acrònim de *Noticiarios y Documentales*) eren peces audiovisuals setmanals que, des del 1942 fins al 1976, es projectaven obligatòriament a les sessions de cinema i que servien per fer propaganda de la dictadura i per exaltar la figura de Franco amb els recursos propis del llenguatge audiovisual.

L'arxiu del *No-Do* és custodiat conjuntament per la Filmoteca Espanyola i el Departament de Documentació de Radiotelevisió Espanyola.

En aquest documental del No-Do veurem la visita a Montserrat i a Martorell del dictador Francisco Franco, l'any 1966. Ens fixarem en la posada en escena, en les músiques, en la planificació i en les locucions. Analitzarem les imatges fent atenció en quins símbols hi destaquen i amb quina finalitat.

El fet de reconèixer algunes claus de lectura de les imatges ens ajuda com a espectadors i espectadores a activar una mirada crítica davant d'altres produccions audiovisuals.



Caràtula del NO-DO.



NO-DO, 1966.

PROJECCIÓ NÚM. 7:

Els buits

Direcció: Sofia Esteve Santonja, Marina Freixa Roca, Isa Luengo. Catalunya, 2024.

Amb 17 anys, Mariona Roca va ser detinguda i internada en un correccional del Patronato de Protección a la Mujer, institució dedicada a “regenerar dones caigudes” durant el franquisme i els primers anys de democràcia. El 2023, ella i la seva filla recomponen les peces i els buits d’aquesta història.

La repressió franquista

Vet aquí una història personal que demostra la importància de la memòria oral d’aquells relats traumàtics i silenciats de moltes persones supervivents de la dictadura. Són històries particulars però fonamentals per a la visibilització dels crims que es van cometre contra les dones i per a la construcció d’una memòria democràtica.

Els règims autoritaris exerceixen diverses formes de control, d’adoctrinament i de repressió psicològica i moral sobre la població. En el cas de la dictadura franquista, la maquinària repressiva va ser implacable contra les dones, a les quals va sotmetre a través de la moral patriarcal i nacionalcatòlica. Durant el franquisme, hi va haver una forta regressió dels drets que

les dones havien conquerit durant la Segona República. Se les va “incapacitar” legalment i vivien sota la tutela del pare o del marit. L’adulteri, el divorci i l’avortament eren delictes, i es fiscalitzaven i es reprimien les seves conductes morals.

Es va imposar el model tradicional de la família catòlica, en què la dona quedava relegada a l’àmbit domèstic, com a esposa i mare. No tenia pràcticament accés a l’àmbit públic ni a la política.

Aleshores, qualsevol dona o noia que desafies aquests mandats de gènere era titllada de díscola i era perseguida, reprimida i castigada. Les institucions educatives, mèdiques i religioses, però també la mateixa família, eren les que apuntalaven aquesta ideologia i van ser les encarregades de controlar les dones que transgredien les normes.

A *Els buits*, descobrim la història de la Mariona i la seva experiència dolorosa en un dispositiu tan sinistre com el Patronato de Protección a la Mujer, un mecanisme franquista de control patriarcal. Com explica Marina Freixa, filla de la Mariona i una de les codirectores del migmetratge, “al Patronato van confluïr tres pilars de la repressió franquista: Estat, Església i psiquiatria”.



“Els buits”, 2024.

Sobre les imatges: història real en cinema documental

Els buits és un projecte documental que inclou un testimoni de primera mà: la mare d'una de les codirectores. A més, no comptem amb imatges d'arxiu del Patronato de Protección de la Mujer a causa de la seva destrucció.

Les codirectores tenen el seu criteri i els seus objectius: volen denunciar les pràctiques del Patronato de Protección de la Mujer i les guien la dignitat de la supervivent i la sensibilitat en la representació de la relació entre mare i filla. No hi ha enregistraments del que patien les dones dins d'aquesta institució, però la història oral ho rememora i els espectadors i les espectadores en tenim prou amb això. Si abans hem parlat de la necessitat de mostrar-ho tot, ara toca preguntar-nos si el que queda fora de camp —el que no apareix a la pantalla— també és cinema.

Gràcies al compromís ètic de les cineastes, el resultat final és una crítica contundent i un homenatge a les dones que van ser víctimes d'aquesta institució franquista.

LA TRANSICIÓ

La Transició és el període de la història contemporània espanyola durant el qual es va produir el pas de la dictadura franquista a un règim democràtic (monarquia constitucional).

Joan Carles de Borbó va ser el successor designat per Franco com a cap de l'Estat, amb el títol de príncep d'Espanya. Després de la mort del dictador, en la proclamació com a rei, va jurar acatar els principis del Movimiento Nacional destinats a perpetuar el règim franquista. El govern de Carlos Arias Navarro —president del govern durant els dos darrers anys de dictadura— va ser incapaç de dur a terme reformes democràtiques, i el rei en va forçar la seva dimissió. El juliol del 1976, Adolfo Suárez va ser nomenat nou president del govern i es va promoure la Llei per a la reforma política, ratificada en un referèndum que va iniciar la transició a la democràcia el 1976. Després van arribar la legalització del Partit Comunista (abril del 1977) i les primeres eleccions lliures (el 15 de juny del 1977). A partir de les reivindicacions històriques del País Basc i de Catalunya, es van posar les bases de "l'estat de les autonomies", per legitimar la realitat plural de l'Estat espanyol.

Notes

Creat el 1941, el Patronato de Protección a la Mujer tenia com a finalitat "la dignificación moral de la mujer, especialmente de las jóvenes, para impedir su explotación, apartarlas del vicio y educarlas con arreglo a la religión católica". Era una institució que depenia del Ministeri de Justícia, tot i que qui gestionava els reformatoris eren monges de diferents ordes religiosos. Moltes famílies van enviar-hi filles que consideraven "desobedients". També moltes noies solteres i embarassades hi van anar a parar. Les castigaven, les tancaven o els robaven els nadons. El més escandalós és que va estar actiu fins al 1985.

PROYECCIÓN NÚM. 8:

Historia de España.

Pol Andiñach (Cuellilargo). Espanya, 2023

Una projecció en vertical a la Filmoteca de Catalunya! Com comprimir 75 anys d'història en 3 minuts i 30 segons, des de la proclamació de la Segona República el 1931 fins a la crisi del 2008? Un resum paròdic, frenètic i una crítica contundent a les forces reaccionàries i feixistes i als poders fàctics que ho tenen tot "lligat i ben lligat".

Un punt de vista, recursos limitats, conceptes i missatges clars, imaginació i una velocitat de vertigen. Aquest vídeo de YouTube de Pol Andiñach ens recorda que els fets del passat també s'han de revisar i interpretar en el present. El que és innovador és el format triat per fer-ho.

4. REPTES I ACTIVITATS PER FER A L'AULA

4.1. Què podem fer abans de la visita a la Filmoteca?

La sessió de la Filmoteca de Catalunya està integrada per un recull de curtsmetratges i fragments documentals amb diferents perspectives, de la ficció a la no-ficció, d'un període històric convuls i llarg. Creiem que és adequat situar l'alumnat en la cronologia històrica, des de la proclamació de la Segona República (1931) fins a les primeres eleccions democràtiques després de la dictadura franquista. **Veure Annex 1.**

4.2. Què podem fer després de la visita a la Filmoteca?

Proposem una sèrie d'activitats a partir d'alguns dels fragments que haurem vist a la Filmoteca.

A PARTIR DE PICO REJA, LA VERDAD QUE LA TIERRA ESCONDE

El discurs d'odi

Recordeu a l'aula qui era Queipo de Llano i analitzeu el discurs radiofònic del general:

(...) ¡Viva España! Nuestros valientes legionarios y regulares, hombres de rompe y rasga, han demostrado a los rojos cobardes lo que significa ser hombres de verdad. Esto está totalmente justificado porque estas comunistas y anarquistas predicán el amor libre. Ahora

por lo menos sabrán lo que son hombres de verdad y no milicianos maricones. No se van a librar por mucho que berreen y pataleen. Estamos decididos a actuar con arreglo a la ley, con firmeza inexorable: ¡Morón, Utrera, Puente Genil, Castro del Río, id preparando sepulturas! Yo os autorizo a matar como a un perro a cualquiera que se atreva a ejercer coacción ante vosotros, que, si lo hicierais así, quedaréis exentos de toda responsabilidad.

Preguntes per a la reflexió: Us ressona el discurs homòfob i misògin de Queipo de Llano? Heu vist declaracions similars en algun polític de l'actualitat? I en algun streamer o influencer?

El genocidi

Arreu del món hi ha altres casos de “persones desaparegudes”, un eufemisme per parlar de la sistematització de crims de guerra i assassinats en territoris en conflicte. Hi ha un moment del documental en què el director de l'excavació de Pico Reja, Juan Manuel Guijo, parla de genocidi. Aquest terme s'associa amb l'extermini dels jueus per part dels nazis en la Segona Guerra Mundial, però, malauradament, descriu altres exterminis sistemàtics de grups humans arreu del món.

Busqueu informació sobre la diferència jurídica entre *crim de guerra* i *genocidi*. Són termes delicats que, en el cas del genocidi d'Israel contra Palestina, ha generat discussions entre organismes internacionals.

Investigueu i ubiqueu en un mapa altres processos de memòria històrica que han suposat l'excavació en fosses comunes als llocs següents: Ruanda, Bòsnia, Argentina, Cambodja.

A PARTIR DE CATALUNYA MÀRTIR

Les imatges d'aquesta peça són crues i obren una reflexió, encara vigent, especialment en l'àmbit del periodisme i del cinema documental:

- Estem immunitzats respecte a la representació del patiment aliè? Empatitzem més amb un personatge de ficció que amb una persona real?
- El debat sobre els límits de la representació, el sensacionalisme i l'ètica periodística és molt necessari en l'actualitat. En un món en què els mitjans de comunicació digital empenen el *clickbait* com a reclam per aconseguir més visites, podríem preguntar-nos si estem preparats per assimilar determinades imatges o, pitjor encara, si el que fem és naturalitzar o banalitzar algunes imatges.

Inicieu un debat sobre els límits de la representació a partir de la lectura de *Davant el dolor dels altres* (Susan Sontag, 2003):

Allaus d'imatges diàries ens acosten a una realitat dominada per la violència, la crueltat i l'horror. Aquest és un dels trets característics de la vida moderna. Ens hem convertit en testimonis llunyans de les atrocitats que

Notes

Més enllà de narrar experiències concretes, l'exercici audiovisual es converteix en una eina pedagògica que permet vincular les vivències dels protagonistes amb debats sobre identitat, pertinença, memòria familiar, desigualtat i drets humans.



“Pico Reja, la verdad que la tierra esconde”, 2021

s'esdevenen arreu del món. Ara bé, aquestes ràfegues de fotografies i imatges televisives afecten la nostra percepció de la realitat? Crea dissidències aquest constant testimoni de la crueltat? O potser encara fomenta més l'apatia o fins i tot la violència?

Preguntes per a la reflexió: S'han de mostrar els cossos de persones mortes? Hem vist imatges de persones assassinades a Gaza? I de víctimes dels atemptats a les Torres Bessones de Nova York? Qui decideix què es mostra i què no?

A PARTIR DE JOSEP

Sabíeu que van existir camps de concentració a la Catalunya Nord? Busqueu-ne imatges i situeu-los al mapa.

A l'apartat final d'**Altres recursos** trobareu un conjunt de pàgines web de museus i d'espais de memòria en què trobareu recursos didàctics per ampliar la informació sobre l'exili.

Els camps de refugiats

Actualment, es calcula que hi ha més de 123 milions de persones desplaçades al món. D'aquestes, més de 42 milions són refugiades. Moltes han de viure en camps de refugiats escampats arreu del món. Són espais provisionals que han de garantir que es cobreixen les necessitats bàsiques de les persones refugiades, les quals han hagut de fugir d'un

conflicte bèl·lic o vist obligades a desplaçar-se per un desastre climàtic.

Aquesta fotografia, amb murs de formigó i concertines és del camp d'Al-Mawasi, a Gaza, l'agost del 2025. La superfície del camp és de 42 quilòmetres quadrats, i el Govern d'Israel pretén que hi visquin dos milions de palestins. Diuen que és una "zona humanitària".

Preguntes per a la reflexió: Hi ha semblances entre aquestes fotografies de la "zona humanitària" i el camp de concentració que hem vist al fragment de *Josep*?

Quines diferències us suggereixen els termes *camp de concentració*, *camp de refugiats* o *zona humanitària*? En quines condicions us sembla que viuen els refugiats en cadascun d'aquests indrets?

La manipulació i la desinformació en temps de conflicte no es limiten a l'àmbit visual: es tracta de controlar el relat. El discurs públic i l'argot polític sovint recorren a estratègies retòriques com els eufemismes per minimitzar els crims de guerra. Ho sentim i ho llegim darrerament en les declaracions de figures com Benjamin Netanyahu o Donald Trump.

Comenteu els eufemismes següents. Creieu que coincideixen amb la realitat a la qual al·ludeixen?

- Atac preventiu
- Bombardeig selectiu



Camp d'Al-Mawasi, Gaza, 2025.

- Assentament legal
- Danys col·laterals
- Emigració voluntària

El còmic

Josep és una pel·lícula d'animació, però el seu llenguatge i el seu estil visual evocuen un altre art narratiu visual, que té un plantejament de seqüència similar al cinema: el còmic.

L'abisme de l'oblit (2024), de Paco Roca i Rodrigo Terrasa, publicat a Astiberri, és una novel·la gràfica sobre la dignitat, la memòria històrica i els esforços dels familiars que intenten recuperar els cossos dels parents afusellats pels opressors franquistes.

Quin fragment de la sessió ens recorden aquestes pàgines extretes del còmic? **Veure Annex 2.**

A PARTIR D'ELS BUITS

Imagineu que heu de rodar un documental de creació, amb una mirada sensible i crítica, sobre algun familiar que hagi viscut una experiència significativa o traumàtica. Teniu el seu testimoni i alguns recursos, com ara fotografies, a més de la possibilitat de cercar imatges d'arxiu i fer plans de recurs d'alguns escenaris. Teniu el compromís de denunciar aquests fets, però com es pot fer amb sensibilitat i sense revictimitzar el testimoni? Quina

mirada aportaríeu? Vosaltres hi apareixeríeu? Us semblaria bé incloure alguna recreació?

Mireu de recordar alguns dels plantejaments formals d'*Els buits* que us hagin cridat l'atenció i compartiu-los amb els companys i companyes.

Podeu accedir a altres recursos d'interès sobre el Patronato de Protección a la Mujer a l'apartat final **Altres recursos**.



8. ALTRES RECURSOS

La col·lecció del Centre de Conservació i Restauració al canal de YouTube de la Filmoteca de Catalunya conté arxius audiovisuals que amplien la mirada en relació amb la Guerra Civil i el franquisme:

Sobre la Segona República:

Proclamació de la República Catalana

(1931. 18'45").

Sobre la Guerra Civil:

Beneficència: els amics anglesos

(noticiari de Laya Films, 1938. 9'51").

Refugees in Catalonia

(noticiari de Laya Films, 1938. 10').

Menjadors infantils

(noticiari de Laya Films, 1938. 40').

Sobre el franquisme:

Podeu consultar la col·lecció de la cineasta Helena Lumbreras (Conca, 1935 - Barcelona, 1995), que inclou documentals que retraten la situació social i política d'Espanya durant el franquisme. Lumbreras va ser una de les fundadores del Colectivo de Cine de Clase, amb la finalitat de "filmar somnis de persones que lluitaven per aconseguir millorar les seves condicions de vida".

- **Spagna 68**, d'Helena Lumbreras (1968. 29')
Una mirada sobre el paper de les dones i altres forces progressistes (obers, estudiants, església) en la lluita antifranquista.

- **El cuarto poder**, d'Helena Lumbreras i Llorenç Soler (1972. 39')
Recomanem els primers 7 minuts d'aquesta peça, en què es fa un retrat de la situació de la premsa espanyola durant el franquisme.
- **Notes sur l'émigration**. Espagne 1960, de Jacinto Esteva i Paolo Brunatto (1962. 19')

Per dimensionar el valor de la memòria oral, us recomanem que visiteu el **Banc de la Memòria Democràtica**. Es tracta d'un projecte col·laboratiu pel Memorial Democràtic de la Generalitat de Catalunya que recull i posa a l'abast de la ciutadania els fons i col·leccions que recuperen la memòria democràtica a Catalunya (1931-1980), en concret la Segona República, la Guerra Civil i les víctimes per motius ideològics, de consciència, religiosos o socials, així com la repressió a persones i col·lectius per part de la dictadura franquista, l'exili i la deportació, la lluita antifranquista i la transició a la democràcia.

El Museu d'Història de Catalunya compta amb un **projecte de memòria oral i viscuda** on trobareu recursos audiovisuals i testimonis protagonistes.

Si voleu indagar sobre les fosses comunes geolocalitzades a Catalunya, disposeu de diversos recursos en línia:

- Mapa de les fosses de la Guerra Civil i la dictadura franquista del **Banc de la Memòria Democràtica**.

- ## Notes

[illegible]

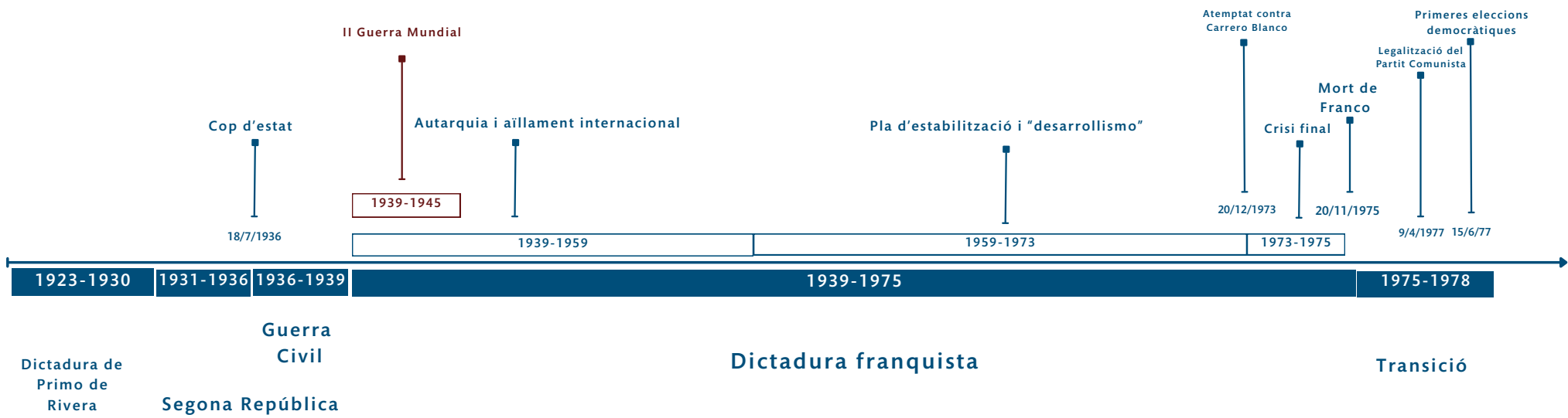
- 

26

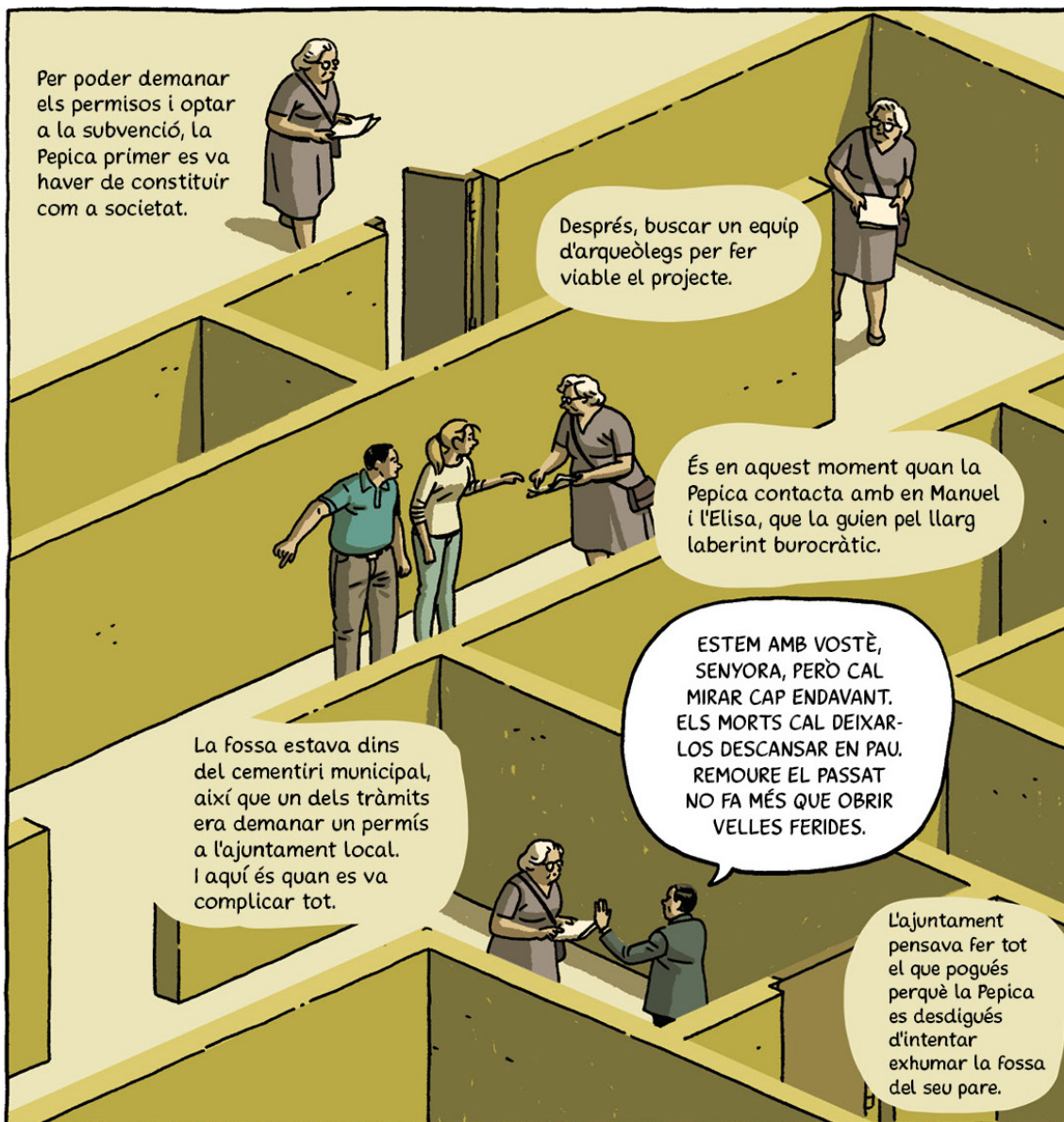
- ***Supervivents del Patronato de la Mujer a Solidaris de 3Cat*** (17/09/2025)
- ***Patronato de la Mujer: maltrato y estigma a “jóvenes rebeldes” en el franquismo*** (20/02/2025).
- ***Supervivientes del Patronato de Protección a la Mujer*** (13/06/2025).

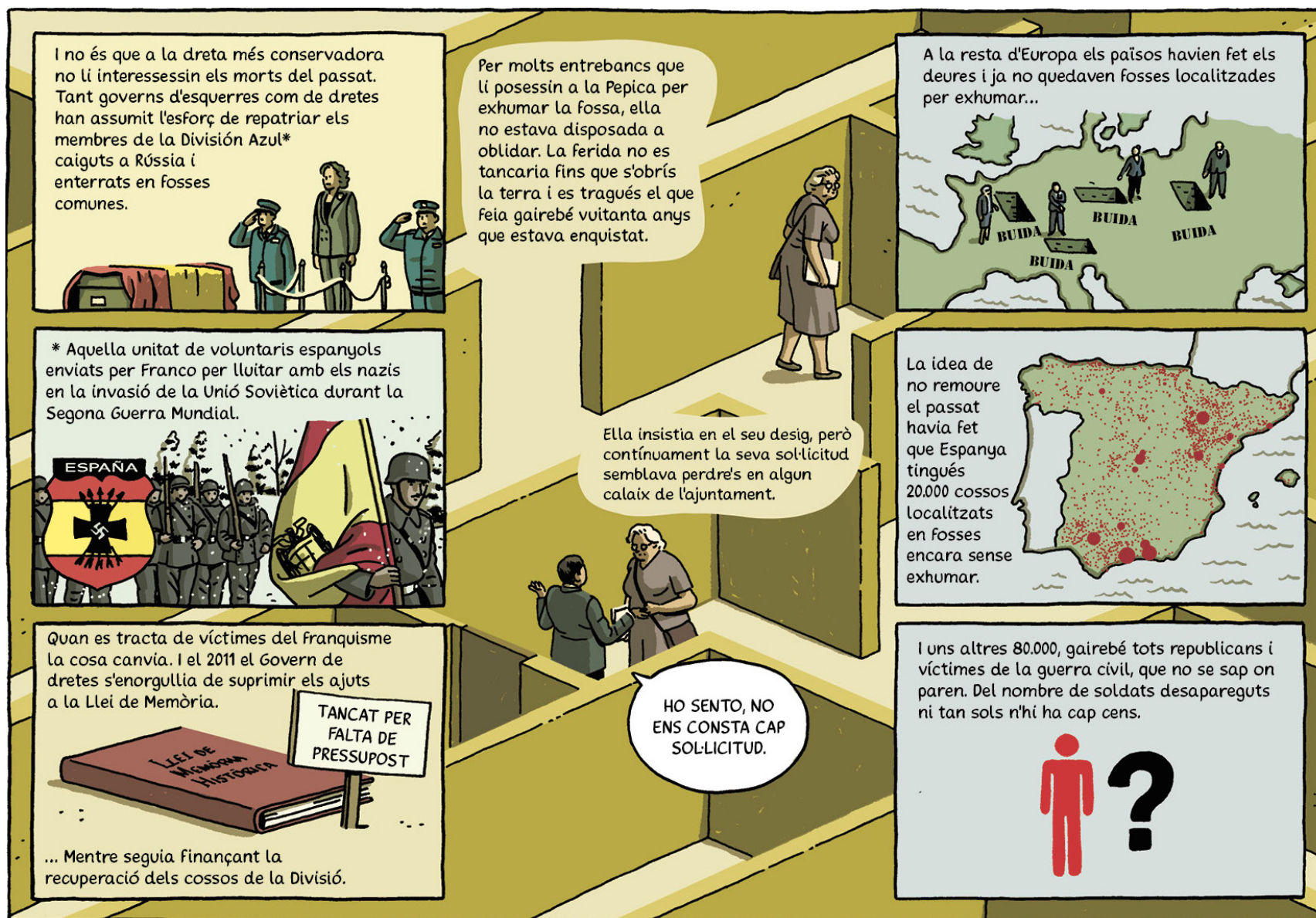
ANNEX 1

CRONOLOGIA s. XX



ANNEX 2





MEDIACIÓ I EDUCACIÓ

2025-26

**Dossier elaborat per Blanca Almendariz
amb el suport de l'equip de Mediació i
Educació de la Filmoteca de Catalunya.
Els continguts d'aquest dossier es poden
reproduir lliurement amb finalitats
educatives, citant-ne la font original:
CC BY-NC-ND 4.0**



© El mestre que va prometre el mar. Patricia Font, 2023

filmoteca.escoles@gencat.cat
filmoteca.cat

FilmoTeca
de Catalunya

 **Generalitat
de Catalunya**



Fotogrames militants
© La línia torta

